14. Pylypenko, O. (2017). *Vitchyznyiana istoriografii istorii pravoslavnoi tserkvy v Ukraini u XVII – XIX st.* [Domestic historiography of the history of the Orthodox Church in Ukraine in the XVII - XIX centuries]. *Siverianskyi litopys*. 2017. №4 (136). 205-214. (in Ukrainian).
15. Pinchuk, YU. A. (2009). *Istorychni studii Mykoly Kostomarova yak faktor formuvannia samousvidomlennia ukrainskoi natsii* [Historical studies of Mykola Kostomarov as a factor in the formation of self-awareness of the Ukrainian nation]. Kyiv: Instytut istoriyi Ukrayiny. 306 p. (in Ukrainian).
16. Smolii, V.A., Pinchuk YU.A., Yas O.V. (2005). *Mykola Kostomarov. Vikhy zhyttia i tvorchosti: Entsyklopedychnyi dovidnyk* [Mykola Kostomarov: Milestones of life and work: Encyclopedic reference book]. Kyiv: Vyscha shkola. 543 p. (in Ukrainian).
17. Yas, O. (2019). *Istorychne pysmo piznoho P. Kulisha yak predtecha konservatyvnoho proektu ukrainskoi istoriografii pochatku XX st. (Do 200-richchia vid dnia narodzhennia)* [Historical writing of the late P. Kulish as a forerunner of the conservative project of Ukrainian historiography of the early twentieth century (To the 200th anniversary of his birth)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 4. 61-87. (in Ukrainian).
18. Yas, O.V. (2014). *Mykola Kostomarov* [Multifaceted Mykola Kostomarov]. Kyiv: Lybid. 304 p. (in Ukrainian).
19. Yas, O.V. (2014). *Istoryk i styl. Vyznachni postati ukrainskoho istoriopsannia u svitli kulturnykh epokh (pochatok XIX – 80-ti roky XX st.)* [Historian and style. Prominent figures of Ukrainian historiography in the light of cultural epochs (beginning of XIX - 80s of XX century)]. U 2 ch. CH.1. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy. 587 p. (in Ukrainian).
20. Danylenko, Andrii (2016). *From the Bible to Shakespeare: Pantelejmon Kuliš (1819-1897) and the Formation of Literary Ukrainian*. Boston: Academic Studies Press. 472 p.
21. Prymak, Thomas M. (1996). *Mykola Kostomarov: A Biography*. Toronto: University of Toronto Press. 263 p.

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2020.26.10>
УДК 31.930

Катерина Настояща

кандидат соціологічних наук, доцент,
докторант факультету соціології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID 0000-0002-2338-9448
kvitka2155@gmail.com

УКРАЇНЬСЬКА СОЦІОЛОГІЯ ЗА РАДЯНСЬКИХ ЧАСІВ: ІСНУВАННЯ ПОПРИ ПЕРЕПОНИ

Анотація. Стаття присвячена існуванню і розвитку вітчизняної соціологічної науки в радянський період. Автор намагається довести що і в період тоталітарного режиму соціологія робила спроби розвиватися. Особливо, розвиток соціологічної науки, який дуже сповільнився за час радянського періоду, активізувався в епоху «відлиги», коли тисячі вчених в СРСР були залучені так званого «соціального прогнозування» і проведення та реалізації, на замовлення партійного і державного керівництва, цілої низки дослідницьких програм прикладного характеру. Отже, у 50-60-х рр. XX ст. в УРСР розпочався повільний процес відродження і становлення соціологічної науки, хоча й у вигляді нерегулярних досліджень. У статті стверджується що згадане відродження стало можливим завдяки низці об'єктивних факторів: лібералізації політичної системи, пов'язаної з економічним реформуванням і нагальної потреби у практичних соціальних знаннях. У цей період українська соціологія мала лише регіональний статус, що з одного боку не давало таких широких можливостей, які мала «центральна» російська наука, а з іншого – сприяло специфічним відмінностям й певній творчій свободі. Так такий дисбаланс приносив і певну користь, оскільки віддалені від центру академічні установи були вільнішими у виборі напрямів педагогічно-соціологічної роботи, тому там швидше набувався досвід створення спеціалізованого навчання у цій науковій сфері і тематичних соціологічних досліджень. В статті аналізується і той факт, що з огляду на ідеологічні постулати, соціологія в СРСР завжди вважалася наукою, яка займається передусім соціальними відносинами у сфері виробництва. Тобто їй відводилась роль наукового обґрунтування і розробки довгострокової соціальної політики та шляхів її реалізації в формі «планів соціального розвитку». Отже оновлення соціології в Україні детермінувалось зокрема практикою економічного і соціального планування, а весь період 60-х – поч. 70-х рр. в українській соціології пройшов під егідою промислової соціології.

Ключові слова: радянська соціологія, українська соціологія, «відлига», соціологічні дослідження

Kateryna Nastoyashcha

Candidate of Sociological Sciences,
doctoral student of Taras Shevchenko National University of Kyiv

UKRAINIAN SOCIOLOGY IN SOVIET TIMES: EXISTENCE DESPITE THE POSSIBILITY

Abstract. The article is devoted to the existence and development of domestic sociological science in the Soviet period. The author tries to prove that even during the totalitarian regime sociology tried to develop. Thus, the development of sociological science, which slowed down greatly during the totalitarian regime, intensified in the era of the "thaw", when thousands of scientists in the USSR were attracted in so-called "social forecasting", conducting and implementing a number of research programs of an applied nature by order of the party and state leadership. Thus, in the Ukrainian SSR a process of revival and formation of sociological science began in the 50-60's of the twentieth century, albeit rather slowly and in the form of irregular research. The article argues that the mentioned revival became possible due to a number of objective factors: the liberalization of the political system associated with economic reform and the urgent need for practical social knowledge. During this period Ukrainian sociology had only a regional status, which on the one hand did not provide such broad opportunities as the "central" Russian science, and on the other hand, it contributed to specific differences and a certain freedom and creativity. But such an imbalance also brought some benefits, since removed from the center academic institutions were freer in choosing areas of pedagogical and sociological work, therefore they were more likely to gain experience in creating various specialized training in this scientific field and thematic sociological research. The article also analyzes the fact that, taking into account the ideological postulates, sociology in the USSR has always been considered a science that deals primarily with social relations in the field of production. That is, it was assigned the role of scientific substantiation and development of long-term social policy and ways of its implementation in the form of "plans of social development". Thus, the renewal of sociology in Ukraine was determined by the practice of economic and social planning in particular, and the entire period of the 60's - early 70's in Ukrainian sociology was held under the auspices of industrial sociology.

Key words: Soviet sociology, Ukrainian sociology, "thaw", sociological research

Постановка проблеми. Автори підручників й посібників з соціології зазвичай не включають в них розділи, які стосуються історії розвитку соціологічної науки її становлення як самостійної наукової дисципліни. Це характерно як для книг, створених вітчизняними групами авторів, таких, як А. Герасимчук, Ю. Палеха, О. Шиян, чи авторського колективу під керівництвом О. Якуби, В. Городяненка тощо. Подібний підхід до створення навчальної літератури практикується й зарубіжними науковцями, як, або зовсім не приділяють історії соціології увагу, або лише стисло висвітлюють ідеї засновників основних наукових соціологічних шкіл, таких, як О. Конт. Прикладом цього можуть послужити підручники авторства Штомпки, Н. Смелзера Дж. Масіоніса, Е. Гідденса, П. та ін. На наш погляд недостатнє висвітлення історії розвитку соціологічної науки є певним упущенням, адже саме знання про шляхи формування цієї наукової дисципліни дає можливість скласти уявлення про шляхи подальшого її розвитку.

Аналіз наукових публікацій Наукові джерела містять доволі мало інформації про історію виникнення і становлення вітчизняної соціологічної науки особливо в радянський період. Сучасні українські дослідники також приділяють недостатньо уваги соціології радянського періоду, хоча ця тематика й досліджувалась в окремих, доволі ґрунтовних наукових роботах (зокрема відома праця

Сохань Л., дослідження Городяненко В., і окремих сучасних дисертаційних дослідженнях зокрема Поляк О., Рибшун О. [7, 9]. Саме тому **метою статті** є спроба як актуалізувати цю проблематику так і висвітлити основні напрямки її дослідження.

Виклад основного матеріалу. Складнощі з вивченням історії соціології радянського періоду пояснюються передусім пануванням комуністичної ідеології, згідно з якою Радянський Союз вважався досконалим зразком справедливої держави робітників і селян, що не потребує жодних змін та відповідних досліджень, а усі спроби вивчення й аналізу соціальних процесів розглядалося як небезпечний виклик сталим ідеологічним і політичним нормам, тому навіть вживання в наукових колах самого слова «соціологія», чи згадка про це в книгах, підручниках, статтях, чи публічних виступах вважалися майже неприйнятним.

Відтак, у радянський період соціологія стала одним із найменш розвинених напрямів науки як СРСР в цілому, так і як в Україні зокрема. Основними факторами, які сприяли занепаду соціології в цей період були:

— тотальний контроль партійних органів над науковою діяльністю, плануванням, тематикою і фінансуванням досліджень;

— ототожнення соціології як науки з історичним матеріалізмом та відповідна відсутність у неї самостійного статусу;

- запобігання політичним ризикам, що можуть становити загрозу панівній ідеології з боку інноваційної соціології;

- ідеологічна протидія тим соціологічним дослідженням, які могли б представляти відмінні від офіційної точки зору об'єктивні наукові результати, які негайно оголошувались «шкідливими», «антирадянськими», «націоналістичними» тощо;

- стагнація у сфері розробки альтернативних теоретичних моделей чи засад, обмеження у самостійному виборі методів соціологічного аналізу;

- скудність та викривленість офіційної державної соціальної статистики;

- недофінансування матеріально-технічної бази соціологічних досліджень;

- відсутність висококваліфікованих спеціалістів-соціологів та неможливість підготовки таких наукових кадрів в країні і за кордоном;

- обмеження у зв'язках та обміні інформацією між вітчизняними і зарубіжними науковцями [8, с.41].

У найпопулярніших сучасних підручниках, призначених для закладів вищої освіти, історія радянського періоду соціології обмежується описом переважно репресивних заходів влади стосовно науковців. Така теза не зовсім вірна, адже насправді в радянський період було створено десятки наукових установ, у яких працювали великі колективи дослідників-соціологів, хоча діяльність таких установ та вчених й істотно обмежувалася факторами, згаданими нами вище.

Отже, реальна ситуація в соціологічній науці в радянський період не була настільки однозначною. Тим більше, не можна вести мову про повну відсутність цієї наукової діяльності. Політичні та економічні задачі, що вирішувались комуністичним урядом при розбудові наддержави під назвою Радянський Союз, зумовлювали необхідність наукового супроводу цього процесу, створення відповідної до панівної ідеології соціальної теорії та відповідних механізмів її прикладного застосування.

На території України ситуація з соціологією була аналогічна до центру, хоча й мала певні особливості. Варто зауважити, що національні соціологічні школи формувалися під значним впливом національної культурної традиції та відповідній їй філософії. Тим більше що до радянських часів вітчизняна гуманітарна наукова діяльність ніколи не була відірвана, чи ізольована від впливу панівних тенденцій розвитку європейського і світового суспільствознавства. На межі XIX-XX ст., коли в Європі соціологія формувалася й стверджується як повноцінна наука, тогочасні соціологічні ідеї знайшли своє місце й в українській суспільній думці. Найбільш яскравим прикладом можуть послужити роботи М. Грушевського, М. Драгоманова, Б. Кистяківського, С. Подолинського, В. Липинського. У свою чергу, значним стимулом розвитку європейської соціології в цілому, та британської зокрема, були ґрунтовні етнографічні та етнологічні дослідження українських вчених Н. Зібера, М. Ковалевського, М. Сумцова,

Ф. Вовка та ін., які заклали основи вітчизняної «культурної антропології» [5]. Отже, на межі XIX – XX сторіччя в Україні наукова соціологічна традиція хоча ще не була стабільна, артикульована й остаточно утверджена, в ній вже відбувалося формування підвалин української соціології, що в подальшому створило умови для її інституціоналізації й розвитку.

Однак у 30-х роках XX ст. в СРСР відбулася остаточна і безповоротна мутація соціологічної науки з переведенням її у сферу макрсистсько-ленінського історичного матеріалізму. Комуністичне керівництво тих часів було впевнене в недоцільності витрат на фінансування соціології, оскільки вважалося, що такі дослідницькі роботи приносять недостатньо користі для зміцнення СРСР, ба більше – зібрані й оприлюднені результати досліджень й фактологічні дані, які вказують на різноманітні життєві негаразди і труднощі населення країни є вкрай шкідливими. Як наслідок, з 1929 року соціологія була оголошена «буржуазною лже-наукою», а контакти вітчизняних вчених з їхніми зарубіжними колегами були розірвані. Тоді ж, як зауважує Рибшун, М. Грушевському заборонили викладати на соціологічних курсах в Київському інституті народної освіти. Крім того, була введена заборона на будь-які кількісні соціологічні дослідження як всього суспільства, так і його окремих груп у вигляді анкетування чи інших інструментів збору та акумуляції інформації, її аналізу чи науково-статистичної обробки. Ця заборона проіснувала аж до середини 50-х років XX ст. [9].

Після зміни в СРСР партійного керівництва (смерті Й. Сталіна й приходу до влади М. Хрущова) нова політика (т. зв. «відлига») торкнулася й соціології. У Москві було створено Інститут громадської думки, а перші роботи нового покоління соціологів навіть отримали схвалення в партійних друкованих органах, у тому числі центральній газеті «Правда». На Заході цей факт викликав зацікавленість та численні схвальні публікації. Тоді ж було впроваджено й новий інструмент соціологічних досліджень – збір інформації з через листи читачів газет, яка оброблялася за усіма правилами соціологічної науки й репрезентативного анкетування. Впродовж наступних семи років в СРСР було реалізовано 27 подібних проектів із залученням сотень громадян, переважно студентів.

У цих умовах у керівництва в СРСР починаючи з кінця 50-х років XX ст. поступово почало з'являтися усвідомлення об'єктивної потреби в розвитку, легітимації і застосування наробок раціонального суспільствознавства й соціологічного знання. Таке усвідомлення було спричинене декількома факторами:

По-перше позитивну роль відіграла атмосфера «відлиги», перехід суспільства від жорсткого тоталітаризму до більш м'якої політичної моделі, що мала «цивілізованіший» вигляд. Нова політична модель не обмежувалась існуванням «мудрого, всемогутнього і всезнаючого» керівного центру, а й

потребувала зворотного зв'язку із суспільством, адже ускладнення нової системи управління суспільним життям на різних рівнях зумовлювало створення принципово інших структурних зв'язків, що об'єктивно не «вписувалося» у догматичну схему жорсткого комуністичного «планування» й непохитної вертикалі адміністративно-політичного управління [7].

По-друге, соціально-гуманітарна наука в СРСР, попри ідеологічні обмеження, невпинно прогресувала, реагуючи, серед іншого, й на нові світові тенденції у сфері соціальних знань. У країні поступово вкорінювалося розуміння того, що лише різноманітними інтерпретаціями офіційних ідеологічних догм поповнити наукове знання не вдасться, отже, потрібен новий, актуальний тип знань, необхідних для узагальнення, аналізу, та прогнозування чи планування процесів соціального розвитку в суспільстві.

По-третє, існуючі на той час соціально-гуманітарні науки, що були замкнені рамками офіційної теорії історичного матеріалізму, не могли задовольнити потреби практиків, які здійснювали на різних рівнях політичне та адміністративне управління в державі.

Нарешті, в цей час відбувалося становлення і світової соціології, як самостійної наукової дисципліни, шляхом поступового виділення її з філософії.

Окремі уваги заслуговують й суб'єктивні фактори. Зокрема, Поляк відмічає, що «суб'єктивний, меркантильний фактор – бажання керівників радянської науки частіше бувати під різними приводами за кордоном, в той час, як рядові громадяни країни такого права були позбавлені, мимоволі призвело до прискорення процесу інституалізації соціологічної науки. Це дало можливість налагодити співпрацю з Міжнародною соціологічною асоціацією (МСА) та навіть утворити з дозволу ЦК Компартії «Радянську соціологічну асоціацію» [7]. Досліджуючи розвиток соціології у 1950-1980-х роках, Поляк посилається на спогади відомого радянського соціолога Г. Осипова та наводить багато цікавих фактів про ці події (та ін.), виокремлюючи кілька найбільш значущих:

«1) відмову ЦК КПРС у скеруванні радянських науковців на II світовий конгрес соціологів, що відбувся у Бельгії в 1953 р.;

2) дозвіл на участь у III конгресі (Нідерланди, 1955 р.);

3) отримання у ЦК КПРС дозволу на використання поняття «конкретні соціологічні дослідження» (1956 р.) і організація у вересні 1957 р. в Москві представницької Міжнародної наради соціологів з питання мирного співіснування, де були присутні багато найвідоміших європейських і американських науковців» [6].

Після такого сигналу від керівництва СРСР в пресі почали з'являтися перші публікації з соціологічної тематики, а соціологія нарешті стала набувати статусу автономної науки, яка

безпосередньо вивчала суспільство і соціальні процеси. У 1958 р. ЦК КПРС видало розпорядження, згідно якого була створена «Радянська соціологічна асоціація». Починаючи з 1960 року в бюджетне фінансування науки було включено статтю про витрати на утримання і діяльність «Сектору нових форм праці і побуту» під керівництвом Г. Осипова, що входив до складу московського Інституту філософії Академії Наук СРСР та «Соціологічної лабораторії» під керівництвом В. Ядова, яка входила в структуру Ленінградського університету [6].

Досліджуючи історію соціології цього періоду, Б. Грушин відмічає: «...Соціологія виникла одночасно в п'яти центрах. Перший і найголовніший – сектор «нових форм праці й побуту» Г. Осипова в Інституті філософії, що існував з кінця 59-го року. Потім Інститут суспільної думки «Комсомольської правди» і лабораторія В. Ядова на філософському факультеті Ленінградського університету. Тоді ж почали свої дослідження в Новосибірському Академістечку В. Шубкін і на Уралі Л. Коган. Тому реальними піонерами емпіричної соціології в країні ми вважаємо саме Осипова, Ядова, Шубкіна, Когана й Грушина» [1, с.212].

Відтак, розвиток соціологічної науки, який дуже сповільнився за часів тоталітарного режиму, активізувався в епоху «відлиги», коли тисячі вчених в СРСР були залучені так званого «соціального прогнозування» і проведення та реалізації, на замовлення партійного і державного керівництва, цілої низки дослідницьких програм прикладного характеру. У цей період в СРСР почали масово виходити книги, статті і брошури, у яких згадувалися різні методики соціологічного дослідження, хоча основний акцент в них ставився саме на «соціальне прогнозування».

Отже, радянська соціологія, попри ідеологічні обмеження, доволі активно розвивалася, хоча географічно така активність була нерівномірною, адже наукові установи в основному були зосереджені в головних адміністративних центрах країни. Разом з цим такий дисбаланс приносив і певну користь, оскільки віддалені від центру академічні установи були вільнішими у виборі напрямів педагогічно-соціологічної роботи, тому там швидше набувався досвід створення спеціалізованого навчання у цій науковій сфері і тематичних соціологічних досліджень.

Характерним прикладом була Україна, в якій, попри наслідування російських соціологів, що працювали у великих академічних центрах, соціологія мала власну специфіку. Відродженню, становленню та розвитку соціології в Україні посприяла політика керівництва Інституту філософії Академії Наук УРСР, який перетворився в найбільший центр соціології радянської України. Тут варто пригадати певні зміни в механізмі вироблення наукової політики в епоху хрущовської «відлиги», який, зокрема, передбачав безпосередню участь самих вчених в формуванні та наступній реалізації

наукової політики. Це був один із способів інтегрувати до радянської еліти у якості одного з ключових компонентів саме діячів науки. Адже до цього радянською елітою вважалися лише управлінська бюрократія, партійне керівництво, та адміністратори військово-промислового комплексу. У першій половині 60-х років XX ст. в Інституті філософії Академії Наук УРСР розпочалася процедура фактичної легалізації наукових соціологічних досліджень. Зокрема, вперше в Україні у 1960 р. при згаданому інституті була створена окрема група соціологічних досліджень. Восени цього ж року група провела на одному з київських підприємств своє перше дослідження [4, с.8; 88-99].

Отже, в 60-х роках XX ст. стимулами відновлення соціології в радянській Україні стали:

- процес відгалуження досліджень із соціальної проблематики від загальної філософії;
- управлінські і соціальні потреби;
- інтенсифікація розвитку соціології в інших наукових центрах СРСР;

- рішення органів державного управління і партії, за якими виникла «...необхідність розширити конкретні соціологічні дослідження на підприємствах, колгоспах і радгоспах республіки...» [3, с.6].

В контексті державної наукової політики в подальшому структурним підрозділам інститутів (філософії, економіки тощо) доручається розробка та допомога у реалізації планів соціального розвитку на мікро- та макрорівнях (від окремих підприємств – до населених пунктів, регіонів, чи галузей економіки). Досліджуючи ці події, Рибшун описує їх так: «Перші такі плани в Україні починають розробляти вже з кінця 60-х рр. Одним з найбільш відомих проектів того часу був план соціального розвитку Львівського телевізійного заводу, роботу над яким розпочали в кінці 1965 р. Надалі замовниками таких планів стають підприємства Києва, Харкова, Дніпропетровська, Запоріжжя, на яких соціологи разом з економістами виступали співдослідниками проблем комплексного планування та наукової організації праці, займалися вивченням взаємовідносин в трудових колективах, питаннями мотивації та стимулювання праці, трудовою мобільністю тощо» [9, с.154].

З огляду на ідеологічні постулати, соціологія в СРСР завжди вважалася наукою, яка займається передусім соціальними відносинами у сфері виробництва. Тобто їй відводилась роль наукового обґрунтування і розробки довгострокової соціальної політики та шляхів її реалізації в формі «планів соціального розвитку». Як зауважив з цього приводу Рибшун, «...Таким чином, відродження соціологічної науки в Україні багато в чому завдячувало саме практиці економічного і соціального планування, а весь період 60-х – поч. 70-х рр. в українській соціології пройшов під егідою промислової соціології» [9, с.161].

Попри згадану вище позицію офіційної радянської науки, самі соціологи намагалися не обмежуватись у своїй науково-дослідній діяльності

виключно промислово-виробничою соціологією. Як свідчать архівні документи, «...активні дослідження здійснювались у сферах міжособистісних відносин та релігії, вивчалась соціальна структура, загальні соціальні зміни тощо. Лише за 1963-1965 рр. співробітниками Інституту філософії здійснено емпіричні дослідження релігійності населення в Сумській, Тернопільській, Івано-Франківській, Закарпатській та Чернівецькій областях, вивчалися проблеми міжособистісних та трудових відносин, зміни соціальної структури робітничого класу та селянства (емпіричною базою тут були промислові та сільськогосподарські підприємства Київщини, Харківщини, Дніпропетровщини, Запоріжжя, Миколаївщини, Кіровоградщини, Сумщини)» [2, с.2]. В той самий час «...соціологічна лабораторія Київського університету проводить ряд досліджень у сфері соціології праці (аналіз бюджету часу робітників і інженерно-технічних працівників, вивчення рівня довіри працівників промисловості до пануючої державної системи тощо), соціологи Харківського університету вивчають проблеми виробничих відносин, зокрема, механізми участі громадськості в управлінні виробництвом, займаються дослідженням соціальних аспектів навчальної діяльності, у Львові займаються соціологією освіти» [11, с.5-6.]

Відтак, вітчизняні вчені вже в середині 60-х років XX ст. мали певний теоретичний і практичний досвід, що дозволило узагальнити результати проведених прикладних досліджень та представити їх в цілій низці монографій, а наприкінці 1960-х років в Києві вже була опублікована перша спеціалізована наукова збірка «Соціологія на Україні» [11].

Висновки і пропозиції. Отже, у 50-60-х рр. XX ст. в УРСР розпочався повільний процес відродження і становлення соціологічної науки, хоча й у вигляді нерегулярних досліджень. Згадане відродження стало можливим завдяки низці об'єктивних факторів: лібералізації політичної системи, пов'язаної з економічним реформуванням і нагальної потреби у практичних соціальних знаннях. У цей період українська соціологія мала лише регіональний статус, що з одного боку не давало таких широких можливостей, які мала «центральна» російська наука, а з іншого – мала специфічні відмінності й певну творчу свободу. Процес відродження соціології в Україні в 60-х рр. XX ст. носив переважно фрагментарний, частково ініційований «зверху», та найбільше детермінований «знизу» характер. Лише на межі 60-70-х років XX ст. українська соціологія активізувалася, а посправжньому повноцінний розвиток цієї дисципліни став можливим вже у другій половині 1980-х років, з переходом партійного керівництва СРСР до політики «перебудови», ініційованої М. Горбачовим. Вже починаючи з 1986 р. соціологія остаточно набула самостійного статусу навчальної та наукової дисципліни, а вища школа отримала право готувати фахівців відповідних спеціальностей. В той же час

соціологи нарешті змогли встановити сталі зв'язки із зарубіжними колегами, а вітчизняна соціологія, як наукова дисципліна – інтегруватися в загальносвітову соціологічну науку. Однак це вже тема окремої статті.

1.Грушин Б.А. Горький вкус невестребованности. „Российская социология шестидесятих годов в воспоминаниях и документах”. СПб.: Русский христ. гум. ин-тут, 1999. С. 205-228.

2. ДАІФ. Оп.1.Спр.593. Постановления Секции общественных наук АН УССР. 17 янв. – 26 нояб. 1966г., с.2.

3.ДАІФ. Оп.1. Спр.467. Постановления Секции общественных наук АН УССР. 3 янв. – 23 дек. 1963г., с.6.

4.ДАІФ.Оп.1. Стр. 344. Постановления Бюро отделения общественных наук АН УССР. 11 янв. – 3 дек. 1960 г., с.8; 88-99.

5.Кондратик Л. Й. Історія соціології України в іменах. Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки; Ін-т соціальних наук. Луцьк: Вид-во ВДУ, 1996, с.25-31.

6.Осипов Г.В. Социология и социализм. М.: Наука, 1990. 342 с.

7. Піча В.М. Соціологія: загальний курс. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти України. К., „Каравела”, 2000. 248 с.

8. Поляк О.В. Розвиток соціологічної освіти в Україні: організаційно-дидактичні характеристики : Дис... канд. наук: 13.00.01.2008.

9.Рибшун О.В. Українська соціологія: традиції, особливості, орієнтири розвитку (60-ті рр. ХХ – поч. ХХІ ст.). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук 22.00.01. історія та теорія соціології. Київ. 2008, 389 с.

10.Соколова Г.Н. Возрождение социологии в 60-е годы. История социологии: Учеб. пособие / Под общ. ред. А.Н. Елсукова и др. Минск: Высшая школа, 1997, с. 351.

11.Соціологія на Україні/ Під ред. Л. Сохань. К., 1968.

References

1.Hrushyn B.A.(1999). *Horkyi vkus nevostrebovanosty* [The bitter taste of lack of demand]. „Rossyiskaia sotsyolohyia shestydesiatykh hodov v vospomynaniyakh y dokumentakh”. SPb.: Russkyi khryst. hum. yn-tut. S. 205-228 (in Russian).

2. DAIF. Op.1.Spr.593. *Postanovleniya Sektsyy obshchestvennykh nauk AN USSR*. 17 yanv. – 26 noiab. 1966h. [Resolutions of the Social Sciences

Section of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. 17 jan. - Nov 26. 1966], s.2 (in Russian).

3.DAIF. Op.1. Spr.467. *Postanovleniya Sektsyy obshchestvennykh nauk AN USSR*. 3 yanv. – 23 dek. 1963h. [Resolutions of the Social Sciences Section of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. 3 jan. - Dec 23. 1963], s.6 (in Russian).

4.DAIF.Op.1. Str. 344. *Postanovleniya Biuro otdeleniya obshchestvennykh nauk AN USSR*. 11 yanv. – 3 dek. 1960 h. [Resolutions of the Bureau of the Department of Social Sciences of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. 11 jan. - Dec 3. 1960 g.], s.8; 88-99 (in Russian).

5.Kondratyk L. Y. (1996). *Istoriia sotsiologhii Ukrainy v imenakh. Volynskiy derzh. un-t im. Lesi Ukrainky; In-t sotsialnykh nauk* [History of sociology of Ukraine in names. Volyn state. Univ. Lesya Ukrainka; Inst. Of Social Sciences]. Lutsk: Vyd-vo VDU, s.25-31 (in Ukrainian).

6.Osypov H.V. (1990). *Sotsyolohyia y sotsyalyzm* [Sociology and socialism]. M.: Nauka. 342 s. (in Russian).

7. Picha V.M. (2000). *Sotsiologhiia: zahalnyi kurs* [Sociology: general course]. Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh zakladiv osvity Ukrainy. K., „Karavela”, 248 s. (in Ukrainian).

8. Poliak O.V. *Rozvytok sotsiologichnoi osvity v Ukraini: orhanizatsiino-dydaktychni kharakterystyky* [Development of sociological education in Ukraine: organizational and didactic characteristics]: *Dys... kand. nauk: 13.00.01.2008* (in Ukrainian).

9.Rybshchun O.V. (2008). *Ukrainska sotsiologhiia: tradytsii, osoblyvosti, oriientyry rozvytku (60-ti rr. KhKh – poch. KhKhI st.)* [Ukrainian sociology: traditions, features, landmarks of development (60s of the XX - beginning of the XXI century)]. *Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata sotsiologichnykh nauk 22.00.01. istoriia ta teoriia sotsiologhii*. Kyiv. 389 s. (in Ukrainian).

10.Sokolova H.N. (1997). *Vozrozhdenye sotsyolohyy v 60-e hody* [The revival of sociology in the 60s]. *Ystoryia sotsyolohyy: Ucheb. posobye / Pod obshch. red. A.N. Elsukova y dr. Mynsk: Vysshaia shkola. s.351* (in Russian).

11.*Sotsiologhiia na Ukraini* [Sociology in Ukraine] / Pid red. L. Sokhan. K., 1968 (in Ukrainian).